



# Nogle Efterretninger om De Norske Guld-Erber af Cancellieraad Deichman.

**U**dskillige har været af den Meening, at vore Norske Bierge, maaskee formedelst Clima, ikke var stikket til at underholde de ædle Metaller. Solv-Berket Kongsberg har endelig beviist anderledes.

Da man i forrige Aarhundrede fandt Prøver af Guld paa mere end et Sted i dette Rige, gik der mere Rye og Rngte, end Sagen i sig selv fortiente, da beraabte man sig paa den stortalende Paracelsi Spaadom (\*). Troelig denne Spaadom har været grundet paa hans egen Erfaring; thi at han baade har været i Dannemark og Sverrig, har vores Lærde Gram beviist i egen Afhandling in act. Scient. Hafn. Tom. 4. da baade Sahlberg og store Raaberberget paa de Tiider ydede stor Betsignelse. Ligesaa drittig har en omvendt Jøde været, fød i Constantinoble, meget vel optrukket af sin riige Fader, der var Stor-Sultanens Livmedicus, og som havde beseet baade de Østelige og Europæiske Bergverker: naar han forsikrede, at Norge var det lille Indien, at dette Land var fem dobbelt mere værd end Dannemark, og at, om Kongen havde retskafne Folk, som forstod sig paa Bergverker, kunde han aarlig bekomme deraf nogle Millioner, men paa hvad Grund han har sagt dette meldes ikke (\*\*).

M 3

Dm=

---

(\*) Sperling in Boreas p. 269. Alias Paracelsus dudum prædixit L. IX. scribens, & ex Apocalypsi supputans, quod in Borea inter Gradum 60 & 70. tantas invenietur Metallorum Thesaurus, ut in Oriente similis nunquam sit inventus.

(\*\*) B. Scuppius. Der unterrichtete Student.

Omendskönt man allerede har adskillige trykte Efterretninger om en og anden Guld Anviisning i dette Rige, hvorpaa virkelig Arbejde har været anlagt, synes det dog Umagen værd at samle dem paa et Sted, tillige med nogle flere Oplysninger.

Guld findes en gediegen, uden synderlig Blanding, ofte i Selskab med andre Metaller, undertiden mineraliseret. Hvad det sidste er angaaende, saa har den berømte Henkel maatte modtage mange correxer, fordi han næsten har beleet og drevet Spot med de saa ofte paaberaabte Guld-Kieser og Marcasitter. Han har dog ikke negtet gandske deres Guld-Gehalt, men anseet den ringe, og allene som et Spor. En heller negtet mineraliseret Guld gandske; Enddog i hans Pyritologia, men i sær hans smaa mineralogiske Skrifter, og maaskee været den første, der har viiset hvorledes, og Maaden at Guldet mineraliseres.

Mere forunderligt er, at han i den, efter hans Død, udkomne Mineralogie statuerer, at gediegen Sølv aldrig holder Guld, men vel gediegen Guld fielden uden Sølv. Men bør man og vel skrive dette Skrift paa denne ypperlige Mands Reining, der gjør ham saa liden Ære. Imidlertid har mange troehiertig udfkrevet ham; da Manden ofte paa andre Steder siger det som er tvertimod. Ligesaa paastaar Greven af Marigli, at Ungern er det eeneste Land, hvor Sølv har Guld i Selskab med sig, som ikke findes ved de Bøhmiske, Sachsiske og de Nordre Rigers Bergverker. I Anledning af dette, vil jeg melde først noget om Guld-Anviisningen ved Sølv-Berket Kongsberg.

Det var neppe 6 à 7 Aar efter at dette Sølv-Berk blev opfundet, førend man fandt den 30 April 1630., at 7 Mark 13 Lod Sølv i Berk af Underbergets Grubers Ervher indeholdt et halv Lod Guld, og da man eftersøgte de 7 Under-Bergs-Gruber, fandtes, at den Guldhaltige Erv var fra Braunschweig Grube, som da var affynket 6 Lachter, men af slet Forhaabning, siden den affikar sig i begge Felt-Ørterne: Gangen da 10 Fingre mægtig ( $\frac{1}{8}$  Lachter).

Doct. Nordmand, den Tiid Berghauptmand, som beretter forommelte, siger: at man i Mangel af Materialier, Instrumenter og Skille-

Stille-Band (Aqva. fort.) den Gang en kunde komme videre. Proben af denne Guldhaltige Ertz skal findes paa det Kongelige Kunst-Kammer. Skulde man domme efter de værende Omstændigheder, maatte denne Guldgehalt været usædvanlig, siden den mindste Deel af ermeldte Verk-Sølv tilkom Braunschweig Grube, som da var i sit aftagende, derimod Seegen Gottes overflødig rige Ertz, foruden hvad tilkom de andre Gruber. At de Kongsbergiske Sølv-Ertze Tiid efter anden fremviser Tegn til Guldgehalt, er unægtelig. I en Beretning fra Bergmester Daniel Barth til Rigs-Admiralen Ove Gedde Aar 1646., angives iblant andet Braunschweig og Juliana Grubers Ertz for gyldiske. Den 21 Julii 1687. blev 2 Centner Sølv solveret, som holdt 10 Lod Guld, efter en gammel probeer Bog, men ingen videre Efterretning, og synes, at være af de Ertz, som ligeledes giemmes paa det Kongelige Kunst-Kammer. Reg. P. I. sect. VII. No. 3.

I det Dresniske natural Cabinet antreffes en Guld-Stuffe, fundet 1678. ved Kongsberg, bestaaende af en hviid Spath med Guld-Blade indt. En stor Mængde af de rareste Kongsbergiske Sølv-Ertzer, som og andre Ertz, er gaaet til Tydskland, som iblant andet kan sees af Berg Raad Aug. Hen. Decker Cabinet, og af det derover forfattede Catalogo, der iblant nogle Kongsbergs gyldiske Ertz, formodentlig skienkede af hans nærbeslegted Berghauptmand Schlanbusch (\*).

Men ingen Tiid blev der gjort flere og alvorligere Anstalter end No. 1697., da man iblant Underbergets Gruber i bestandige Liebe forefandt gyldigt Sølv af en mere end almindelig Gehalt, og da denne Opdagelse gjorde megen Opsigt, vil jeg kortelig berette Omstændighederne.

Denne Grube blev funden 1679, havde i Begyndelsen en staaende eller Seiger Gang indtil 8 Lachters Dybhed, og gav megen riig Ertz, hvor dens Dohnlage eller flache Gang faldt til den staaende, men da den mere mægtige Dohnlage Gang længere nedbragte den anden af sin Skif (fallende) og førte den med sig, fandt man ingen Ertz, førend

---

(\*) Strikte talt, kaldes det gyldiske Sølv allene, som pr. M<sup>k</sup>. holder fra Gran af til 4 Lod Guld, naar det kemmer derover kaldes det Guld, vil og have en anden Prove-Maaed, nemlig Tilføj af Sølv, om Aqva fort. skal kunde stille det ene fra det andet.

rend man kom længere ned, og imod Østen, hvor Fællen tager sin Dohnlage, og i Forening med Gangen, og saa længe dette varede, vantes der temmelig Erh, hvorefter atter indfaldt død Mittel, og ingen Erh spurtes, da Gruben blev indstillet. Efter nogle Mars Forløb blev den atter optaget, men strax igien forladt, da Gruben ikke kunde lønne sig; ved hvilken sidste Indstilling, man antraf, hvor Dværk-Baandet (fællen) atter havde foreenet sig med Gangen, at vinde et Trough Erh, hvorudi var tyndslaget, eller tyndbladet Sølv, og et par Maaneder derefter i Proven blev funden halv gyldisk, da maatte Gruben atter optages efter Kongelig Befaling. I 3 Aar arbejdede man bestandig, og affynkede ved Dværk-Baandet, udlænkede Gruben, byggede Vandkunst og Puk-Berk, men fandt hverken Guld eller Sølv i al den Tid, af Marsage Dværk-Baandet ikke mere vilde foreene sig med Gangen, men i den Sted kom imellem en feedagtig blaae Leer-Art, som gjorde bestandig Skillerum imellem Gang og Dværk-Baandet. Videre blev observeret, at Gangen ikke var fast eller frisk, men død, af alt for mild og løs, saaledes at en Hauer kunde udslaae dobbelt mere her end anden Steds. End videre, at Dværk-Baandet var meget mindre mægtig, nemlig et Spaer, end Gangen, som var  $\frac{1}{2}$  Lachter mægtig. Ligesaa at Baands-Fald og Gang, trak sig mere udaf end ind efter Berget. Endeligen at den sorte Berg-Art, som her har Dverhaand, sielden har gjort godt, og jo mere man kom Sønder efter, jo mere ligge Erherne ikkun i smale og trange Affætninger; altsammen af liden Bergmands Haab.

Det blev derfor lagt Berghauptmanden til Last, det han havde anvendt saa store Bekostninger paa denne Grube, imod al grundet Forhaabning, da den blev i hans Tid affynket 35 à 36 Lachter, og tillige ladet opføre en Grundmuret Smelte-Hytte, som siden fik Navn af Guld-Huset, hvorudi disse gyldiske Erher skulde tilgodegjøres. Af ovennævnte Tron-Erh, vægtig 2 Marker, blev udbragt  $8\frac{1}{2}$  Lod Guld og  $7\frac{1}{2}$  Lod Sølv, som var i stor Guldgehalt, hvoraf Berghauptmanden lod mynte endeel Ducater, som forbares i det Kongelige Mynte-Cabinet. Mus. Reg. Hvis Inscription gav Anledning til det bekiendte Mahr Wenig.

Foruden et lidet Stykke udscheidet Guld, har jeg og nogle Prover af denne Guld-Ertz, som bestaaer i en gandske mør og løs hvild Spath af ingen Fasthed, snarere som en Steen bleven lithomargas. Denne Grube kom i Belæg den 5 Maaned 1694. og dreven til 7de Maanedes Slutning 1704. Væter Adam, som ligger lige over for, var og i Belæg i samme Haab. Udgiften for begge, i den Tid, beløb sig til 27000 rdlr. foruden andre Anstalter.

Dette uagtet blev den dog igien optagen 1734. da Sal. Kong Christian den 6te Mæret tilforn havde været paa Sølv-Berket, alt i Forhaabning at antrefte det kiære Guld; niueligen havde forommeldte været i frisk Minde, at disse Bekostninger kundet været besparede. Berghauptmand Slangbusch havde baade Fiender og Misundere, da han stod i stor Naade hos Kong Christian den 5te, havde og nogle Aar tilforn været under Forfølgelse. Han beretter selv, at man endog beskylde ham for hemmelig at ladet komme Ungeriske Guld-Ertzer. Og da den Suspicion bortfaldt, lod han examinere alle Grubers Ertzer, da det blev befunden, at det Qvartz-Baand, som giennemskjær de fleste Underbergs Gruber, giver Anviisning til Guld, hvor det i de ædle Faller foreener sig med Gangen. Da man den 27 Octobr. 1701. fandt en Guld-Meine i Juell Grube, som, omendskiont liden, saa dog af en udsædvanlig Gehalt, men efter den optegnede Probeer-Seddel heder det: At en Junge, i det han scheidede Ertzerne ved denne Grube, fandt et Stykke, som saae meget gulagtig ud, som blev prøbet, og deraf udbragt et lidet Guld-Korn, da Betienteren maatte befare Gruben, som lod udhugge af 3, 4, 5, 6 Strosser i understosen endeel Stuffer til Prove, ligesaa af Bløegangen, som blev purket, draget til Schlich, hvoraf man bekom 201 Mk. 8 Lod Sølv efter probeer-Bægten, og deraf Scheidet 8 Lod Guld, som pr. Mk. ey gjorde meere end  $\frac{3}{4}$  Pfenning, og altsaa u-scheidværdig. Dette var dog noget u-efterretteligt; thi det var at bringe det Guldhaltige i en større Massa, og altsaa til en mindre Gehalt; og at der ved de Tiider ere faldne flere gyldiske Ertzer, skulde man formode, som jeg gietter mig til af et lidet Stykke Kongsberg Guld, med Friderich den 4des Bryst-Billede, af omtrent en halv Ducats Vægt, jeg for nogle Aar offererede det Danske Selskab, og kommet fra den Danske Præst Hr. Jörgen Kongsberg.

Siden disse Gruber bestandig Liebe med Vater Adam saa længe siden er forladt, vil jeg meddele en derover No. 1698 den 17 Septembr. af da værende Marchscheider G. G. Rhader forfattet Rix, endskiønt ikke meget oplyselig.

1728 fandtes atter en Deel gyldiske Erker i Juels Grube, som vare af langt høyere Gehalt. Af nogle saa Prøver jeg deraf besidder findes det gyldiske Solv, som tynde Blade i en hvid mild tyndskitrig Spath, saa at endog Solvets Farve tilkiendegiver hvad det indeholder. Man seer og at saadanne Anviisninger har fremstillet sig ved Gruben Blygangen kaldet, og om erindrer ret, bleve nogle af denne Grubes Erker tilligemed Edswolds Guld-Erker, tilgode gjort No. 1760. hvorefter videre siden.

For nogle Aar siden (1768) antraf man paa No. 9. Lichtloch i 4re Revier paa Vendnorden gyldiske Erker, hvor af nesten den 3de Deel af Solvet var Guld. 3 Centner Scheid-Erk Probeer-Vægt, gav 28 Mk. 12 Lod Solv, og udi 61 Mk. saadant Solv, var 18 Mk. 15 Lod Guld. Gang-Arten er af en besynderlig Anseende, en graaagtig Dvarg med Drushuller udi, til deels som en Berg-Flint, brunagtig og til deels rundagtige Dphoyelser, Solvet i tynde Blade, nesten som angeflahgen. En rar Berg-Art paa dette Sted.

De Grønlandske Guld-Erker hører ikke hid, hvo som vilde vide noget derom, kan eftersee en Lyskander, en la Peirere, en Zordrager, og flere andre, af baade egne og fremmede Auctores. Lyskander sutter ellers ikke ilde naar han siger:

Man mener det skulde vel være got Tegn  
 At Guld og Solv findes i den Egn (Grønland)  
 Og andre dyrebare Vahre.  
 Vore gamle have tegnet Saturni Skat,  
 Skal Nord udi Verden være nedfadt,  
 Dog han den nye mon bevare.

Det bliver ligesaa vel best med Stiltienhed at forbiegaane det for uvelig udspreddes store Rygte, om de herlige Guld-Miner paa de Danske Vestindiske Eylande.

Bel

Vel havees der adskillige Efterretninger om Guld-Miner i Christian 4des Tider, men endskiønt man blev bedraget i det store Haab, man havde gjort sig, saa vil jeg dog kortelig melde noget derom, for at have det paa et Sted og i mere Sammenhæng, da derved og indtraf nogle merkelige Omstændigheder.

Den første Guld-Mine blev fundet 1644. og som berettes af da værende Oberberghauptmand Hans Segl v. Lüttichau i Nedeneslehn nær ved Havnen Ahrendahl, som da en endnu var bleven til Riøstied, paa Gaarden Barlo (som maa vel være Barboe), og efter Proven blev befundet at 1 Centner gav 38 Mk. Guld og 146 Mk. Sølv, Slangen siger 136 Marker. Om dette skal forstaaes om selve Erthen, har det været gediegen Sølv med Guld udi, og altsaa et Myre. Men da Erthen beskrives at have bestaaet af sort Talcum, med Glimmer udi, maae det vel anderledes forstaaes. Proven blev strax nedsendt til Kongen, hvoraf fandtes i Doct. Ole Worms og endnu paa det Kongel. Kunst-Kammer, og af dette Guld-ere nogle hele og halve Ducater slagne i Aarene 1644, 45, hvor Kongen sees i fuld Legemlig Dannelsse, og paa Uversen: Justus Jehova Judex.

Barboe Gaard og Jern-Berk tilhørte da Christopher Giøe, som in Maijo 1646 affød baade Jern-Berket med Jorde-Gods, og i samme Skiode med hvis Guld- og Sølv-Erk, som enten allerede eller herefter maatte opfindes. Skiodet dateret Kiøbenhavn, følgerlig Christ. Giøe paa samme Sted, og formodentlig samme Tiid indgivet den Beretning om Norske Mineralier, som findes tillige med Skiodet i det Danske Magazins 4de Bind, hvor der meldes om afgangne Oberberghauptmand Lüttichau, som døde 1644, og om Berghauptmand Christens Hüniche, der døde enten 1646, eller kort efter. Saa dette Jern-Berk blev kiøbt førend Kongens Rejse til Norge, og er en heller denne Guld-Erk Kongen selv prøvede, som Slangen synes, at tilkiendegive.

Førend Kongens Rejse, som gik for sig den 30 Junii 1646, og varede i 7 Uger, havde en Adelsmand, som var betroet et af Lehnernes Syndensfelds, troelig Kay Kruse, der boede paa forbeholdte Christ. Giøes Grund, og skal have været Bergknydig, angivet en

Meine, som han ikke andet kunde domme end at have Guld-Erz i sig. Kongen rensede selv derhen, tog Erzen deraf med sig til Aggershuus, lod den prøve ved Guardeiner, Myntemesteren (som den Tiid var Petter Grüner, Farfader til General Grüner) og andre, som ikke alle ne tvivlede, men haardt negtede, at der var Guld udi; ja Kongen skriver selv disse merkelige Ord: Dagen førend jeg rensede, havde jeg Myntemesteren og Bardinere i Christiania hos mig, og vilde vide deres Meening, som svarede: saa fremt jeg fik Guld af dette Erz, vilde de lade sig henge, udi hvilken Meening nogle Berggeseller ogsaa vare; som jeg lod hente fra Sølv-Berget, og længe havde tient i Ungern paa Guld-Berget; fast ingen, enten Adels eller Uadels var jo i samme Tanke, af Marskalken de meente, at de gandske diverse Materier intet kunde være sammen. Dette altsammen uagtet gav jeg mig i Dag med samme Erz, og lod her bygge en Døn, hvorpaa Gud gav mig sin Naade, at jeg sandt paa en gandske fremmet Maaneer at smelte Erzen paa, saa at jeg fik Guldet derud. Den Tiid var Mynten paa Hoved Tungen lige under Aggershuus Slot.

Mig synes at det er en saa rar Omstændighed i denne store Konges Liv, at den fortjener at læses paa mere end et Sted, saa meget mere, som han da var i sit 69 Aar, udstaaet saa mange Fatiguer, som neppe nogen Konge før ham, da han efter den uhyggelige Krig, hvorudi han havde viist en saa uhyggelig Activitet og Tapperhed, forføjede sig i denne høje Alder til dette Rige, omrenset og tog alting i Omsyn, i sær fast alle Berg-Berkerne.

Forommeldte Erz beskrives af Worm at have bestaaet af Glimmer. Laurenzen at det var en Ries-Art, og at ved den Kongelige Prøve blev af et Pund Erz udbragt 6 Drachmer puurt Guld; og skal det være af dette Guld de omtvistede Brille-Ducater 1647 ere slagne, med Paaskrift: Vide mira Domi, og ikke som nogle skriver: Vide mira Domini; hensigtende maaskee til dem, som negte Guld i Norge at findes, men dog i sær til Mynte-Betienterne, og dem, som i sær imodsigde, at forberørte Erz indeholdt Guld. Endnu mindre rigtig, som foregives, at de ere slagne i Tydskland, efter det uhyggelige Slag ved Lutter.



Imedens Kongen endnu var her i Landet, opdagede en Bonde ved Navn Gamel Giorosön i Grodevehen en anden Guld-Miine, som efter Anseende endnu skulde være rigere, samme Bonde fik derpaa sin Gaard frie for Skat, saa længe han levede, og forbemeldte Kay Kruse Befalning derover at antage Folk, og nedsende hvad Ertz der blev udarbejdet. Steden, siger Worm, var ved Havnen Mærede, og Mus. Regiurn nær ved Bærbøe hos Havnen Mærede, skal nok være Mærdøe, som ligger en kort Fierding fra Årendahl, hvor og Barboe ligger tæt ved. Ertzen efter Worms sigende bestod af Talcum med Granater udi. Jeg har selv nogle Prøver fra et Sted i dette District, som i de senere Tider blev optagen, i Anledning af disse gamle Guld-Anviisninger, som ere af lige Beskaffenhed, nemlig en sort haard Talcum med mange smaae Granater udi, og efter Worms sigende mange anseer at medbringe Guld, formodentlig er det enten om denne, eller een af de forommeldte Guld-Ertzer, at den bekiendte Joh. Joa Becker taler et Steds. (\*).

Da Ertzen blev nedbragt, vidste ingen i Kiøbenhavn, at behandle den, blev der sendt Prøver til Sverrig, men vidste ikke hvorledes den der blev befunden. Derpaa indkom den bekiendte og forfarne Kunstnere Caspar Helboch, almindelig kaldet Kunst Caspar eller Caspar Kunstler, som ved sin store Erfarenhed i Chymien, udbragte en god Qvantitet af denne Norske Guld-Ertz, hvoraf ey allene de ovenmeldte Brille-Ducater, men endog saa nogle flere Guld-Mynter i Friderich den 3dies første Regierings Aar bleve slagne.

Autor til Mus. Reg. siger han var meget elsket af begge Kongerne formedelsst hans Chymiske Erfarenhed og Videnskab i Metallernes transmutation.

Har han paa den Maade udbragt Guldet, er det ingen Under, at andre ey kunde gjøre ham det efter; som og nogle troer, at det saaledes

(\*) In quibus (Spathblenten, Røgensilber, Talcus &c.) omnibus metalla generari compertissimum, & quidem in tali copia, ut literæ ex Norvegia ad me prescriptæ testentur, unicum Centenarium Talcus triginta duos Lorthones puri Auri in se continuisse. Quibus Docimata nec dum contenti, majorem copiam inesse suspicabantur, si modo separare scirent, quare me consuluerunt. Beccheri Physica subterranea Lib. I. sect. III. Cap. II. No. 6.

des skeede. Havde det været Samuel Reyher bekiendt, havde han ikke undladt, at pryde det hans nu værende rare Skrift de Nummis quibusdam ex Chymico Metallo Factis, en heller forbemeldte Joh. Joa Beccher i hans Oedipo Chymico. Ellers maa herved erindres, at den ovenneldte Caspar Helbach ikke da først kom her ind i Landet, siden Christopher Giøe i den forommeldte Beretning til Kongen siger: at han nemlig Caspar Kunstler formodendes om disse saabelsom og om mere slige Beskaffenheder af Sal H. Sigf. von Lüttrichau, maa have nogen Videnskab og være bevidst; thi han havde af hannem fast meget været betroet, og maaskee tillige været her i Landet; men med alle disse Dpdagelser og gjorde Anstalter blev der dog intet af. Ja der er nogle Gange derefter prøvet derpaa, endog for en snees Aar siden, men alt forgieves. Derimod, om ikke Guld og Sølv, forefindes ved disse Steder og der omkring de herligste, bedste og rigeste Jern-Gruber i dette Rige, hvorimod maaskee de fleste Guld-Gruber ikke opveier, ja den ene Torbiornsboe Grube, som fulgte med Barboe Berk og nu under Frihøe eller Laurvigs Jern-Berk, fortjener snarere Navn af en Guld-Grube, end 100 andre, som bære Navnet, men ikke Gavnet; men derpaa blev ingen Reflexion gjort.

Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?

Et andet Berk, som dog ikke havde Navn af Guld-Berk, fremviste i sin Tid rare Prover paa Gediegen eller synlig Guld, maaskee de fornemmeste man har seet i dette Rige, men man har deraf ingen Erindrings Tegn, uden een og anden Stusse paa nogle faae Steder, jeg mener Hårdahls Raaber-Berk i Bergens Stift, og da man har lidet eller intet om denne Sag, synes mig at det ikke bør forbigaaes, siden herved foresaldt nogle besynderlige Omstændigheder.

Dette Hårdahls Raaber-Berk ligger i Bergens Stift i Indre Sogns Fogderie, i Hårdahls Auner, under Lærdals Præstegjæld, i de høye Fjelde, som skille Christiania Stift fra Bergens, havende Lome Sogn i Guldbranddahlen paa den eene, og Wangs Præstegjæld i Balders paa den anden Side, hvor Veyen falder over Fjellefeld, som har Connexion med disse om dette Berk liggende Fjelde. Berket ligger 17 Mille fra Bergens Bye i N. N. D. igiennem Sogne-Fiord.

Efter

Efter man har passeret et lidet Fjeld, kommer man over et lidet fersk Vand af p. p.  $\frac{1}{2}$  Meils Længde, hvor Smelte-Hytten med Berg-Folkenes Baaninger ere beliggende paa en jevn Plads Farnæs kaldet, af omtrent 2000de Skrit i Længde og Bredde, hvor er 3 à 4 Bonde-Gaarder. For en Fremmed er Situationen skræksom, formedelst de herom værende høje Fjelde, trange Dagle, men i sær for deres Steilheden, da Fjeld-Beggen paa de fleste Steder nesten staaer Lod-rette, da det er og meget farlig, formedelst de ofte nedfaldne Steen og Sneeskred. De høje Fjelde ere nesten det heele Aar bedækket med Sne, blottet fra al Skov uden i Dahlerne; hvor Vædet er anlagt seer man ikke Solen i en 7 à 8 Ugers Tid. Naar den først skinner ind i Huse, ofrer man den et Stykke Smør, de sætter paa det Sted hvor den først skinner, mueligen en Levning fra den Hedenke Tid.

Allerede 1683, skal der være nedsendt fra David Lippert en Prøve af denne Raaber-Ertz, som ligger paa det Kongelige Kunst-Kammer, samme er et mægtig Stykke Lazur, nesten i Alen i Quadrat. Men da Ober-Bergets Gruber ligger blotte for Dymene, og Gangen i Begyndelsen mægtig, maae det vel længe tilforn været bekiendt, siden Bonden om Sommeren der har sin Sætter-Drift.

En Lieutenant Navnlig Schiöldahl, fød i Sverrig, fik Tiden om denne riige Raaber-Ertz, reyste derind, belagde Skurfet 1702, og beretter det til en Apothequer Henr. Blath i Bergen, som da var i Kiøbenhavn, hvilket strar derpaa tog Muthung hos Berghauptmand Schiambush, som just samme Tid ligeledes var i Kiøbenhavn. Imidlertid reyste Vice-Statholder Gabel om Landet, og samme Aar var i Sogn, og kiøbte Ginde-Retten af Bruden for 70 rdlr. Her over reyste sig en vidtløftig Proces, og da Blath frygtede at tabe, tog han til Med-Interessentere General-Lieutenant Hausman, den Preussiske Minister Vierech, besvogret med Hausman, og Amtmand Moltche, Brostorph Albertin med nogle flere. Vice-Statholder Gabel tabte Processen. Under Processen 1705. skriver Inspectøren — — Dantzic til Kongsberg at man havde fundet Guld-Ertzer i Gruberne, da Vice-Statholderen lod ved Slots-Loven beordre en Person til at afordre Guld-Ertzen, og at giøre Arrest paa Værket, som og skeede.

De

De affordrede Guld-Erker vare ikkun 85 Stykker i Tallet, Resten var forsvundet foruden en stor Deel, som bleve bortsnappede, da Betienterne ikke bestandig kunde forblive ved Gruberne, der laae i en saadan Egn.

Efter mange Ventilationer, Betænkninger og Brevverfninger, blev omsider sadt en Kongelig Commission 1708, som skulde undersøge Berkets Tilstand, og i sær Beskaffenheden med det fundne Guld, som Betienterne søgte at skiule saa vidt muligt var, men foruden hvad i de forbigangne 2 à 3 Aar var opfundet, viiste sig tydelig Guld-Anviisningerne endnu øyensynlig i den udbrudte Lazur. Da det endelig kom til en Composition og Berket tareret for 24000 rdlr., men Kongen maatte endnu legge 12000 rdlr. til, saa Participanterne nød i alt 36000 rdlr., endskjønt efter nyeste Calculation; Berket med Bygninger, Erker, Kull, Materialier kunde en opnaae mere end 7809 rdlr., og maae nok Bereigningen være gjort efter hvad det havde kostet, og ikke efter Værdien; thi ved Afstrædelsen fandtes allene 888 Tdr. Lazur-Erz. Deraf blev samme Aar 1708 nedført til Kiøbenhavn 320 Tdr., som paa Amalienborg blev smeltet, men hvad der blev udbragt af denne nedsendte Erz er mig ikke bekjendt, har vel hørt tale om nogle oprettede Chymiske Ovner paa den Tiid paa Amalienborg eller Charlottenborg, og om en Italiener, som gav sig ud for en Alchymist, formodentlig den paa de Tiider bekjendte Greb Maldi, som jeg finder in Octobr. 1708 blev indsat paa Castellet, troelig han har haft med dette at bestille.

Forbemelte Dantzig blev bestilt som Inspecteur. Omsider faldt der Tvistighed mellem Betienterne, da Dantzig 1712 gav sig paa Reysen til Kiøbenhavn, men da han en 8 à 14 Dage efter St. Hans Tiider passerede Fiældene over til Hallingdahlen, overfaldt ham og flere et saadant Sneefog og Kulde at nogle døde, og mange Creaturer paa Fiældet, og han selv saaledes tilreede, at han strax derefter i Laurvigen døde. Derpaa blev Oberst-Lieutenant von Schiort antaget til Directeur, en Søn af General-Lieutenant og Ober-Berg-Hauptmand Schiort, som længe havde reyst og beseet Berg-Verkerne, men det synes ikke han har været nogen ret kyndig Bergmand, da han

beskyl-

beskyldees for at have gjort alt for mange unyttige Anstalter, paa en Tiid Berket neppe kunde lønne sig selv; Og kan jeg ikke undlade, siden paa høsfølgende Charte staaer antegnet Oberste-Lieutenants Schiorts anlagde Stoll til Oberbergets Gruber (\*) at da et nyt Kaaber Skurf blev opfundet, gjorde han sig et saa overmaade Haab, det han dristig angiver for Kongen at have fundet en saa stor Riigdom, som han efter Dybhed, Længde og Mægtighed udregnede til nogle Millioner. Da den Relation indløb 1720, blev Kong Friderich den 4de opmærksom, sendte Bud efter Bogholderen ved Rente-Kammeret Nawnlig Boye, som han havde en Fortroelighed til, og lod ham læse den; Denne, som umuelig andet kunde troe, end der i det mindste maatte være nogen Grund til det Angivende, og meente, om ikkun den 1ode Deel kunde bekommes, kunde man være i Behold. Beslutningen blev, at begge Berghauptmænd Sonden og Nordenfelds, Gabel & Dreyer, tilligemed Stiftsamtmand Undaß beordres at befare Nardahls Berk, og i sær den opfundne Grube, som tillige blev Communiceret Schiort, og imidlertid var det opfundne næsten udgaet, eller ikke mere bygværdig, hvorover han blev forstræffet, fik et Slag og døde, forinden Commissionen ankom, som maa tiene til en Advarsel for dem, som gjøre sig alt for urimeligt Haab om de skulte Riigdomme.

Derefter blev Assessor Jens Worm Inspecteur; som ved en ulastelig Deconomie drev Berket uden synderlig Tab, endskjønt nogle vilde have noget at sige baade paa Grube-Drift og Smelte Maaden. Han blev 1731 Assessor i det Nordenfeldske Bergamt.

Allerede 1720 eller saa omtrent, da England var saa frugtbar paa nye og usædvanlige Entrepriser, og Actie-Handelen i fuld Drift, havde nogle associeret sig sammen, til at gjøre Forsøg med de Norske Berg-Berker.

Det

---

(\*) At angive en Stoll paa 2294 Fæchter til et par Kaaber-Gruber, som maaskee i det høieste var afdybet en 16 à 20 Fæchter, og allerede i deres Aftagende, da Erz-Gangen blev alt tyndere og tyndere, var nok ikke Bergmandisfe.

Det er bekiendt, at en vis Mand stod i Accord om et Raaber-Berk, Smolens, hvorfor ham var buden 80000 rdlr., men vilde endelig drive det til 100,000 rdlr., endskiont efter Beretning den gandske Anvtisning neppe var bygværdig. Dette Selskab havde og i Sinde at tilhandle sig dette Hårdahls Raaber-Berk, men Commis-sionairen døde; Endelig omsider faldt det i Engelsmanden James Hel-levels Hænder 1731, men efter han havde sadt en heel Deel Penge derudi, blev det atter forladt, han foreslog baade ved Sølv-Berket og Konnerud eller Jarlsberg Berk at vilde smelte Erkerne med den bekiendte Engelske Bind- eller Træk-Ovn, vid. Schütter von Hytten-Werken: Berket er ofte siden befaret, og de fleestes Meening at det ikke burde hvile, indtil det endelig ved et Participantiskab 1753 paa nye blev optaget, men atter forladt; hvorledes det i den Tiid stikkede sig, er mig ikke bekiendt. Af den trykte Plan og Grubernes Opstand kan erfares, hvorledes Grubernes Tilstand da befandtes.

Men da dette Berk har noget frem for andre, og er af en besyn-derlig Situation, vil jeg meddele hvad mig derom er vitterlig, deels af det lidet jeg selv har observeret, som dog var paa en ubelenlig Tiid, nemlig om Vinteren 1728, deels af de mig af da værende Inspecteur Jens Worm givne Efterretninger, og deels af de over dette Berk af andre gjorde Befaringer.

De nærmeste Gruber ved Berket ere anlagde i det saa kaldede Blaaberg, som ligger lige over Berket i et meget steilt Berg, saaledes kaldet, formedelsk Victriol Blandet giennem Dag-Klyfterne ligesom havde besprængt Berget med blaa Farve. Samme Blaaberg har dog Sammenhæng paa den Nordre og Nordvest Side med det høye Hårdahls Oberberg eller Grøndals Fjeld. Gruberne ligge næsten i et Horizontal Streg, og findes hverken staaende eller liggende Gange. Erken bryder fletsviis, endskiont selve Berget ikke kan ansees for et Fjeldgebürge, som en heller forefindes nogle ordentlige Gesteffer eller Lag paa hinanden. Erken forefindes allene Myreviis her og der, i Almindelighed er det alt uordentlig, og ingen Tegn til nogen Bestandighed. De hidindtil opdagne Drummer og Fleker har allene  
vrist

viist deres Vædelighed for Dagen, og ikke vedblevet i Feltet. Stenen er meget klyftig, og alt hvad vindes, er allene Lazurer.

De første Gruber, som bleve fundne, og hvorpaa Birket først er anlagt, er Oberbergs Gruberne, liggende i Norden til Vesten fra Birket eller Smelte-Hytten at regne, i det saa kaldede meget høje og stejle Grøndals Berg, som har Gardalen paa den ene og Semisdalen paa den anden Side, hvoraf og Birket i Begyndelsen havde sit Navn, nemlig Semisdals Raaber-Birk. Fra Birket af til disse Gruber regnes 2de Fjeld-Mile, som høyst kan udgiøre p. p.  $1\frac{1}{2}$  ordinaire Norske Mil. Fjeldet stiger usædvanlig, saa denne Vej neppe kan faahes i mindre end 4 à 5 Timers Tid. Man kan let forestille sig, hvorledes et saa højt og steilt Berg maa være beskaffen oven paa, da man og ikke seer andet for sig Sommers Tid end lutter nøgne Berg-Knader, som fremvise sig mellem de store og viede udstrakte Steenbredder, hvor hverken Træer eller Buske, og neppe Græs er at see, og hvor jevnlig regierer et haardt og umildt Værlig, saa at Bergarbejderne ofte fra Høsten til Foraaret, som paa Skier maa ansæ, i lang Tid ikke kan komme til deres Hiem, hvor alting maa opføres paa Hesteryggen, og om Vinteren fremføres med Hester paa Try.

Allermindst skulde man have formodet, at et saadant beskaffet Fjeld kunde været skicket til at indeholde saa ædle Anviisninger af Gange, Faller, Klyfter &c. og saa herlige Mineralier af de riigste Raaber-Ertzer, til deels Guldhaltige. Man kan næsten paa 100 Facters Distance, naar Sneen er borte, spore Gang-Stenen, hvorpaa Skurfer er beliggende det ene efter det andet, foruden adskillige andre jevnledes med hinanden strygende tilfældende Spathganger, med tilfettende Dvær, Klyfter, som oversætter Gangerne, hvorved Feltet saa meget mere forødes.

Den første Grube, som blev funden, nemlig Gabe Gottes, fremviste strax i Dagen et saa herlig Syn, som neppe tilforn er seet; nemlig paa en 3 à  $3\frac{1}{2}$  Facters Længde, og  $1\frac{1}{2}$  Facters Mægtighed, den riigste og smukkeste Lazur, ja en Bergkyndig som besaae dette Sted, førend Arbejdet var anlagt, at Erken laae ligesom ophøyet over selve Bergets Glade, saa den allene med Bræk-Stænger i Be-

gyndelsen blev bundet. Ingen Under da, at saa mange bigede derefter, og Tvistighed opkom. Da Kongen modtog Brevet 1708, vare disse Ober-Bergs-Gruber afdybede:

- 1) Gabe Gottes Grube 3 Lachter dyb, udlænket 3 Lachter.
- 2) Gammelmandens Skurf  $\frac{1}{2}$  Lachter, udlænket  $5\frac{1}{2}$  Lachter.
- 3) Mellem Skurffet dyb  $\frac{1}{4}$  Lachter.
- 4) Kongens Grube  $3\frac{1}{2}$  Lachter lang, 3 Lachter dyb.

De trende første ligge paa een og samme Gang paa en 30 Lachters Længde.

1723. Da disse Gruber bleve indstillede, vare Gabe Gottes og Kongens affynkede 20 Lachter, i hvilken Dybhed Lazur-Erken endnu lod sig tilsyne, men fattig og ikkun af en Fingers Mægtighed.

Da det fornødne Bygnings Tømmer ikke uden med største Besværlighed i det vilde Fjeld kunde fremføres paa  $1\frac{1}{2}$  Meils Distance, har Nøden lært og medgivet et rart Paafund til at forbygge Gruberne med, som fortjener at anføres, og siden, som mig er sagt, er efterfulgt paa Steder af samme Beskaffenhed; Nemlig:

Da man fornemmede ey til noget Grund Vand i disse Gruber, har man efter Fornødenhed indladet Dag-Vandet i Gabe Gottes og Kongens Grube om Høstens Tiid, da i et par Maaneders Tiid en saa tyk Skorpe af  $1\frac{1}{4}$  Al. Tykkelse Jis har lagt sig oven paa Vandet, og siden det neden under staaende Vand igiennem en Abning af Jisen udpumpet, og den igienstaaende Jis-Sohle, baade tient til at befæste Gruben ligesom Stempler, som og tient til en Kasten, hvorpaa mere end 20 Skpds. Bægt kunde hvile uden at svigte det mindste, og hugget baade Fahr og Schacht Huller der igiennem, og saaledes opført 2 à 3 saadanne Jis-Sohler, den ene under den anden i sin behørig Distance, som alt er u-foranderlig bleven staaende baade Vinter og Sommer.

Det vilde blive for vidtløftig at beskrive en hver Grube i sær, som og er uden for mit Omemaal, dog kan jeg ikke undlade at melde noget kortelig om Prins Friderichs Grube, som ligger omtrent  $1\frac{1}{4}$  Meil paa Østre Side i Nord af Fardalen, i Foden af de meget høje  
steile



steile opstigende Fjeld Hiercnger, og blev opdaget 1723. ved en Fjeldskrede, som havde løsrevet nogen Ertz. Formedelst dette Fjelds Steilhed, har man ikke anderledes fundet belegge det, end at indgaae med Drter den eene over den anden, hvoraf nogle ere gjorde durchschlägige. Gangsteenene en letten Art, har her og der nogen mere consistence, bliver Spathagtig, troelig formedelst Vicriol Vandet bleven til en Gipsart, er staaende Gang, med et Dohnlag til Sonden af foranderlig Mægtighed fra  $\frac{1}{8}$  til 1 Lachter, Ertzen dog ikkun Nyreviis. Denne Grube har tildraget sig fornemmelig de seener Partecipanteres Opmærksomhed, formedelst de herlige og rare Ertzer her forefaldt, saa fjeldene, at saa Kaaber Verke kan fremviise dem. En Deel gandske sorte af en stor Tyngde, nogle gandske røde, deriblant den smukkeste Kaaber-Glas jeg endnu har seet spillende paa rødt, grønt og lysegraat om hinanden. Den ægte rette Malachit, saa haard at den antog en matt Politur, den sorte haardere. I sær forefaldt her en stor Deel gediegen Kaaber, ofte af mere end Punds Vægt; Man fandt og undertiden gediegen Sølv, dog meest anseet i Sletterne, men det rareste af alt var lyserød Kaaber-Glas, som Rothgylldig Ertz, gandske giennemsigtig, men fjelden, og ikkun i smaa Stykker og gebrekkelig, som mig ikke bekiendt anden Steds er funden uden et Sted i Engelland, som en stor Raritet.

Hvad egentlig Guld-Ertzen betreffer, som ved dette Verke fandtes, da var det egentlig i Gabe Gottes Grube 1705. man forefandt den, i Særdeleshed i en Qvartz-Drum, som satte tvært over Gangen, da Gruben var ikkun 2 à 3 Lachter affjunktet, at der har været fundet ikke en ubetydelig Qvantitet, maa man deraf slutte, at uagtet Partecipanterne og Betienterne søgte at skiule den Guld-Ertz saa meget mueligt, og tillige bemestred sig det meste, at man desuagtet strax i Begyndelsen ved Arresten overkom 85 Stykker, foruden de som siden ved bemeldte Dantzig bleve til Kongen nedbragte; hvad og hvor meget man siden overkom, da Kongen lod Verket drive for egen Regning, er mig ikke bekiendt, troelig at i de 320 Tdr. Ertz, som blev nedbragt til Kiøbenhavn, og som af Partecipanterne vare udbragte, der iblant maa have været det meeste Guldhaltige. Een eneste var falden i min Lod, en 20 Mar derefter, hvor Guldet paa Sletten

af Gangsteenen viiste sig reent og puurt, og saa vidt jeg kan erindre mig, siden jeg overlod den til Berghauptmand Stukkenbroch, næsten af en halv Ducats Værdie, som langt fra har været af de riigste.

Der berettes vel, at man og skal have fundet sig Erz i Kongens Grube, som dog modsiges af andre.

Det er beklagelig, at al denne Guld-Erz er saa forsvunden, at man neppe foresinder Levninger deraf, og endnu mere, at intet er bleven udbragt, eller i det mindste et Erindrings-Tegn i Mynt der af. Troelig at forbemelte Italiener Grev Maldi har forsvundet alt ved sit Alchymistie.

Efter de adskillige Befaringer, som er gjort over dette Verk, skulde det være noget dristig af mig at give min Betænkning. Men naar man betænker den overmaade vanskelige Situation i disse høje og steile Fjelde, og den deraf meget besværlige Transport, den store Mangel paa fornøden Grube- og Bygnings-Lømmer, samt utilstrækkelig Skov til hele Verkets Drift, og endelig, at de beste Gruber fra Dagen af sammentrykkede sig til en Fingers Mægtighed, og tillige, uagtet de mange foregivne ædle Geschichte, som deels fulgte med Gangene, deels overførte dem, at man lidet fornåm til noget Grund-Band, hvorved de ligesom forhindrede at komme selve Hoved-Gangen til Hielp. Saa synes det, at det vilde være betænkkelig at gjøre her noget bekostelig Arbejde, som og selve Biergets, rettere Fjeldets Skikkelse ikke giver den beste Formodning, uagtet de mange foresundne Gange, Drummer og ædle Klyster, om de ikke snarere kunde ansees som Spring eller smale Drummer. Et andet var, om slige fandtes paa mere bequemme Steder.

Siden Verket er indstillet, lader jeg herved følge et Charte over Verkets Situation, Gruber, Smelte-Hytte, i Grund-Ris, som jeg troer den Nordenfjeldske Markscheider Junghanns har forfærdiget, i hvilket Aar erindres ikke, men dog gjort i den Tiid Kongen lod Verket drive. Der er vel gjort Anlæg siden, som vel burde tegnes, men dette maa overlades til dem, som derom veed Besked.

At jo mange af vore andre Raaber-Ertzer indeholde Guld, er upaatvivlelig. I Tzellmarchen findes mange Anviisninger af de skønneste Raaber-Ertzer, af allehaande Lazurer, Raaber-Glas, Raaber-Fahl-Ertz ic. I sær fandtes ved Stabbedahl i Hitterdahl de finuffeste Lazurer, med gediegen Solv udi af den skønneste Anseende, og man paastod, at Guld-Gehalt ikke var at foragte. Ligesom i samme Sogn (Hittendahl) det saa kaldede Glitterberg, som giver næsten ikke andet end Fahl-Raaber Ertz, dog af en besynderlig Anseende, spillede paa adskillige Farver. Herr Assessor R. Hiort, som 1769 havde Inspection derover, berettede, at man med det Ungeriske Sicher eller Scheidetrog har seet gediegen Guld-Particuler, men saa smaa og spæde, at de ikke kunde angives, og at Ertzen indeholdt mineraliseret Solv, saa at af 1 Centner Schlich, fik man 16 à 20 Lod Solv.

Til Slutning vil jeg anføre hvad mig er bekendt om det for en 13 à 14 Aar siden opdagede Guld-Ertz. Guld-Minen ligger i Eidsvoide Sogns Alminding, den grændser i Sønder til Eidsvold, i Nord til Hedemarchen, i Øster til Dudalen og i Vester til det store Vand Miosen. 1758 kom Salpetermesteren Tydel til Kongsberg, for at faae Muthung paa denne Gang og endeel gamle Raaber Gruber, beliggende i Fierings Anner, som da fortalte: at bemeldte Gang for en Snees Aar siden var opfundet, og af Dudahls Raaber-Berks Eyere blev belagt, og der omkring skurfet, men igien strax forladt. En 10 Aar derefter kommer Ole Wiborg, Udrider ved Salpeter-Berket, og finder udi de efterladte Ertzer et Stykke, hvorudi var gediegen Guld. Som han var en Giortler, smeltede han det, og gjorde een Ring deraf til sin Kone.

Tydel begierer, Assessor og Bergmester Poppe paa sin Kæse til Goldahlen vilde besee Steden, som skeede 1758, og strax blev belagt, men da Høsten og Kulden naaakom, og man ikke kunde bærge sig i Fjeldet, blev Arbejdet indstillet til næste Sommer. Man fandt da allerede adskillige Stuffer, hvorudi var gediegen Guld, baade som Blade og smaa Korn, som bleve nedsendte til Hoffet. Gangen i de 5 Lachter, som var blottet, var da  $\frac{3}{4}$  til  $\frac{1}{2}$  Allen, bestod af derb Guldhaltig Kies og Qvark, som hist og her vriste noget synlig Guld. I  
den

den lille Prøve holdt 60 Centner Malin 29 Centner Schlich, 1 Centner Schlich  $\frac{3}{4}$  Lod 1, hver Mark 1 5 Lod 6 Gd.

Af een Befaring som skede 1766 af begge Bergmesterne ved Sølv-Verket, vil jeg korteligen ekstrahere følgende til en Dplysning for Estertiden, og tillige lade følge et Situations- og et Profil-Charta over denne Guld Grube.

Gruben bestaaer af 2de Affsynkninger, hvoraf den Søndre var 11 Lachter dyb, indstillet, fordi i de 2 à 3 Lachter i Affsynkning ingen Ries forefandtes i Gangen; i Søndre Stof, 8te Lachter fra Dagen, er indgaaet og udlænket paa Gangen 3 Lachter, dog uden at spore nogen Ries, altsaa indstillet. Ligesaa til Vesten 6 Lachter fra Dagen indgaaet med et Qværslag  $7\frac{1}{2}$  Lachter, for at undersøge Gangens liggende. Man traf, efter at have giennemgaaet et mægtigt Qværts-Baand, en smal Drum, som omfider blev til  $\frac{1}{2}$  Allens Mægtighed, med sine ordentlige Afsløsninger, men traf derudi ingen QEdelhed.

I samme Distance fra Dagen var udlænket paa Gangen til Nord 11 à 12 Lachter. Efter 2 à 3 Lachter traf man paa den ædle Ries, som førte sinaa gediegen  $\odot$  Korn med sig, i sær hvor de smale overføttende Drummer, som paa Ritsen er betegnet med y og x., men ophørte siden igien; hvorefter man affsynkede paa Gangen, saa længe nogen Ries sporedes, ligesaa med Felt-Drter, men fandt intet. Stenen saavel som Gangen befandtes i Dybet klyftig, giennemskaaet af undersletter. Ligesaa indkom fra Vestre Side en Letten-artet Gang-Drum, som formodentlig vil fortrykke Hoved-Gangen. Det Nordre Hoved-Gesenk var 15 Lachter fra Dagen dyb, blev drevet formedelsft Beyr-Verling, deels for at undersøge Gangens Besskaffenhed her, hvor man havde faaet de tvende riige Guld-Stuffer. Men i den gandske Affsynkning sporedes intet mere Gediegen.

Paa samme Hoved-Gang vare nogle Skierper blottede i den Sydligste vid. lit. (h) paa Situations Chartet, een 1000 Lachter fra Hoved-Gruben, høyere op i det foreliggende Bierg, hvorudi man sporte nogen Ries, men af ringe Guldgehalt, men efter et par Lachters Affsynkning, har samme udartet sig, og et fast Qværts-Baand ind-

indkom, som nesten reent afskar al Riesen i selve Gangen, blev altsaa indstillet.

Uagtet dette, gif deres Meening der ud paa, man endnu skulde gjøre dybere Affsynkning for at treffe fastere og friskere Steen, ligesaa med Dværslager og Feltorter til at undersøge Feltet nærmere.

Guld-Riesen er lysguul, og efter Dyefsynet Arsenicalsk, endskönt den ved Rostningen dertil ikke gav Tegn, men derfor vel kunde være det.

Saa mange som jeg har seet af disse gyldiske Erter, er jeg ikke bleven var noget gediegen Guld i selve Riesen, men det gediegen altid for sig selv paa den haarde rustige Jernhaltige Dvark (\*). En stor Deel af de gediegne Guld-Stuffer ere nedsendte Tiid efter anden til Hoffet, foruden hvad ellers er falden i andres Lod, og deraf nogle betydelige. I sær fandt man 1759 et lidet Nyre med gediegen Guld indt, som i Kløvningen udgiorde tvende prægtige Stuffer, hvorudi forsikres var 4 à 5 Lod Guld, hvoraf den ene med rette kunde kaldes en Guld mittel Erz Stufte, da samme var gandske giennemvooret med Guld, men den beste af disse riige Stuffer blev borte, da den med Posten blev sendt til Kiøbenhavn.

1760 blev gjort en Smeltning af disse Erter, men da man vilde have noget mere flækkeligt, blev nogle af Solv-Berkets Erter udholdet, som vare gyldiske, i sær af Blyegangens Erter, som tillige med det andet fra Eidsvold Guld-Berk, udgiorde 26 à 27 Lod Guld, af hvilket blev gjort en Schrote, tileigned en Medaille paa Jubel-Festen 1760; men da den skulde præges, sprang Stempleet ved at prøve den først paa anden Materie, saa baade Guldet og Stempleet blev ned.

---

(\*) Besynderlig at een saadan Dvark udmerker sig almindelig med Guldbegalt frem for anden Dvark, som besyrker Bergraad Lehmanns sigende, at Jernet har ligesom een attraction til Guldet, og at samme Dvark gjerne er klystig, og paa Klyfterne een offeragtig Jern-Jord. Af samme Bestaaffenhed ere de Saalseldiske, Mailarske, til deels de Ungerske, deels de Reichsleimiske Guld Erter fra goldner Esel in Tohlesien. Lehman von Metall-Mutter. Lige det samme observeres ved Glodernes Guldsand, nemlig at Guldet almindelig findes paa Jernhaltig Dvark.

nedsendt til Kiøbenhavn, og der et nyt Stempel forfærdiget, og Medaillen præget med følgende Inscription paa Uversen:

Monarchiam  
 Providentia Divina oblatam  
 Atavo  
 Pietate Proavi firmatam  
 Domino Avi Adjutore suffultam  
 Patre  
 Deo & Populo sacratam  
**F R I D E R I C U S** *Vtus*  
 Prudentia & Constantia  
 fervavit.  
 Cujus felicitatis Memoriam  
 Festo Seculari  
 d. 16. 17. 18. Octobr. 1760.  
 celebravit.

† † †  
 Paa Reversen staaer i Semicircul,  
 Hvor under 4re Billeder og Kongsbergs Waaben.  
 Est felix Regnum qvod tot numerabit Amicos.

† † †  
 I Kanten af Medaillen disse Ord:  
 Regius hæc Regi mons Monumenta tulit.

Paa det man paa et samlet Sted maatte have en mere fuldkommen Efterretning om disse Guid-Anviisninger, begierede jeg af Herr Assessor og Ober-Bergampts-Forvalter Ellendrup, en Mand bekiendt af lige saa grundig Indsigt, som af sin store Vindskibelighed, at vilde tillegge det manglende af foreskrevne Beretning. Men de overflødige Forretninger hvormed han er befæstet, tillod ham ikkun at give mig følgende Efterretning.

Betreffende den gyldiske Erz i Nye Segen Gottes No. 9. Grubes Lichtloch, havde det denne Beskaffenhed, at et hvit Guldbaand kom

kom ind fra Øster i Hoved-Driften, i hvilken Støenen teede sig af anden Beskaffenhed end i de andre Baand til Vesten, som var Quarz-artig af egen Anseende, som gav Anledning til at undersøge den derudi faldene Erz baade paa Sølv og Guld, og befandt at et Centner Mittel Erz holdt 7 Mk. 1 og 3 Mk. 6 Lod ☉, og Scheiderken 6 Lod 1 pr. Centner og  $\frac{1}{4}$  Lod ☉, men til Uheld traf man en mere i det hvide Baand, end 112  $\frac{1}{2}$  Pd. Guldhaltig Mittel-Erz, og 10 Centner Scheiderz, som vilde udgiøre 63  $\frac{1}{4}$  Lod Guld, om det udbringende ellers vil svare til Proven. Formedelsst en tilstærkt Indretning af Maskiner, som naar kommer i Stand, man en 24 Lachter neden for det nu værende Besenk, som indtil des maa hvile, vil nærmere undersøge dette.

En 6 Lachter oven for, hvor man antraf først dette Baand, har man overfaret det, hvor det er  $\frac{1}{2}$  Lachter mægtig, men Gangen ikkun 6 Finger, men traf hverken Sølv eller Guld, og af den Aarsage en heller gjort sig Umage at søge den i Dagen.

Nogle 100 Lachter til Nord fra bemeldte Nye Segen-Gottes Grube No. 9., blev og funden i de længere til Nord beliggende Skierper i Alasland Alasen, en Gang, hvorudi viiste sig nogle Stuffer Gyl-dist, som gav Forhaabning, men ved prøbering befandtes de ikkun at holde et Spor af Guld.

I indeværende Aar 1773 har man og truffet i Øster Skierp ved Fräulein Christiana (\*) Grube, i en 38 Lachters Dybhed i et Quærslag til Søer nogle Erz Stuffer, af Gehalt pr. Centner 9 Mk. Sølv og 7 Mk. ☉, men staaer derhen hvad man videre kan vente, naar et andet besluttet Arbejde kommer i Belæg.

Hvor vidt er avanceret med Guld-Gruben i Eidsvolds Almind og andre Anviisninger deromkring siden 1766, derom er mig ligeledes sendt en Efterretning fra Hr. Assessor Essendrop, som er forfattet af Geschworne B. Viebach, men da den er meget vidtløftig,

(\*) Er opkaldet efter Hannibal Sehesteds Frue, ligesom een anden efter ham selv Hannibals Grube.

vil jeg allene i mueligste Korthed anføre det fornemmeste her neden under. (\*).

Efter

(\*) Selve forbemelte Guld-Grube, blev i Maarene 1766, 67 og 68 continueret med Arbejde i den Nordre Aflynkning, og bleven afdybet til 31 Lachter, og derved erholdt endel Kieſer og Guldhaltige Malmer, men omſider forandrede Gangen ſig til en lyſgraae Leeragtig og rød Steen og en dødhaard Quarz, tilligemed med megen Vandtrægtighed, alſaa blev dette Døb beſtaaende. Saa denne Guld-Grube med alle blev indſtillet, formedelt Gangen aldeles forandrede ſig, blev fortrykt ved anden indkommen Steen-Arter, blev mere klyſtig og ſtærk Zugang af Vand, tilmed hverken ſandt Kieſer eller anden Guldhaltig Erk.

Formodentlig i Haab at treffe i diſſe Figurer paa andre Steder guldſte Erker, har man ladet belegge een forladt Kaaber-Grube under det Dudaſke Kaaber-Berk, ſom ligger  $\frac{1}{2}$  Miil Norden for ovenbemeldte Guld-Grube, ſom blev givet Navn af Prins Friderichs Grube 1768, efter Prøver deraf vare tagne, ſom bleve befundne noget guldſt, men derudi intet Guld-gen. Efter en  $4\frac{1}{2}$  Lachters Afdybning, ſammentrykkede Sahbaandene Gangerne, og blev alſaa indſtillet. Fra denæ Aflynkning til Veſter  $16\frac{1}{2}$  Lachter, blev atter en Aflynkning gjort 1769, Continueret til 3die Maaned 1770., afdybet  $3\frac{3}{4}$  Lachter. Da Gangen aſtog og forandrede ſin Gangart, blev derefter indſtillet. Endnu et andet Sted blev gjort Anlæg paa ſamme Gang, nemlig 2 Lachter til Øſten fra forbemeldte Prins Friderichs Grube, indtil 1771 3die Maaned, og afdybet til 6 Lachter; paa dette Sted har Gangen noget nær beholdt ſin Stiſſe og Trægtighed, og de forſkiellige Kieſer vedholdet udi Gangen. Ellers befandtes diſſe Steder meget Vandtrægtige og ingen Anledning til Vandkunſten, men maatte ſkee ved Hæſte og Gølf. Ved dette Arbejde vunden 1500 Tdr. Malin, fremført til Guld-Grubens Put-Berk, og deraf udbragt  $403\frac{1}{2}$  Centner Slicher, ſom er ført til Kongeberg.

Een  $\frac{3}{8}$  Miil i Sydøſt fra Guld-Gruben ligger Græſke Gangen i den Kongelige Almindings Skov, blev opdaget Anno 1769, blev belagt 1770, afdybet paa trende Stæder. Den forſte ved et Vand kaldet Lars Pütter, aflynktes  $1\frac{1}{2}$  Lachter; i Gangen fandtes nogle Kieſe Partieler, Gangen blev Klipagtig.  $75\frac{1}{2}$  Lachter til Veſten den anden, afdybet til  $1\frac{1}{4}$  Lachter, blev ligesom forrige. 47 Lachter til Veſten fra ſidſt bemeldte er den tredie Aflynkning gjort, døb  $\frac{3}{4}$  Lachter, nogle ſaae Kieſe Partieler. Gangen blev ligesom i forrige Klipagtig, deraf vunden  $115\frac{1}{4}$  Td. Malin, og udbragt deraf 8 Centner Slich.

$\frac{1}{4}$  Miil i Syd-Veſt fra Guld-Gruben er Saader Gruben beliggende under Sander Gaards Eje i Eidsvold Sogn, opdaget 1769. Proven frembragte  $\frac{1}{4}$  Lod Guld af 6 Centners Slich. Efter Grubens beliggende, blev indgaaet med Stroffe Drift. Blev indſtillet i ſamme Aar 1769, formedelt Gangen fordeelte ſig i Drummer.

Belegget blev derefter forſtattet  $16\frac{1}{4}$  Lachter til Øſten, og  $9\frac{1}{4}$  Lachter høiere op paa ſamme Gang. Dermed continueret til 1770 Aars Slutning, derved indbrevet en Stroffe Drift til Øſten  $21\frac{3}{4}$  Lachter. I Gangen adſkillige Kieſer, ved Driften er overført nogle Gange, i Folge med Steenens ſtrygende fra Sønden til Norden, ſom overfører Hoved-Gangen, ſom derved blev forandret til Drummer og Sletter, og til en anden Steen-Art, men efter man kom over diſſe overſættende Gange er Hoved-Gangen kommen til ſin forrige Bredde igien (nemlig 12 Tommers Bredde) og med Kieſe bemængt.

Fra



Efter første Anseelse synes alt dette af liden Bigtighed, og ikke synderlig kan paadrage sig nogen Opmærksomhed, men det kan dog have sin Nytte for Efterkommerne at vide hvor saadanne Anviisninger ere forefundne, hvad Arbejde derpaa er anvendt, hvorledes Gangerne og Erzjerne vare beskafne, hvad udbragt med flere Omstændigheder, paa det man deraf kunde domme, om saadant paa nye skulde optages; thi et blot Rygte er altiid bedragelig, gjør mere af Tingen end den virkelig var, og let kunde forføre Efterkommerne til at anvende forgiev-  
 ves Arbejde paa nye, og om saa skulde skee, det da kunde hvor den beste Forhaabning er. Ia det havde været nyttig om disse Efterret-  
 ninger havde været mere udførlige, men jeg har ikke tordet vove uden  
 allene at give en kort Extract deraf.

Siden man ved Sølv-Verket saa ofte har forefunden Tegn til  
 gyldiske Erzjer, og samme kan ansees at vindes gratis eller i Selskab  
 med de andre Erzjer, som ligesuldt maa efter søges, saa var det vel  
 betænkt af Berghauptmand Schlanbusch at samme flittig bleve ud-  
 holdte, ligesom de forefandtes, for Tiid efter anden at samle til en

P 3

Smelt.

Fra Mundloch 5 $\frac{1}{4}$  Lachter til Østen er paa denne Strofse drittes Jøhle et Dyb  
 anlagt og affynket 9 $\frac{1}{2}$  Lachter, der i Gangen fra Øst til Vest, bredd 14 til 22 Finger med  
 Ries bemænged, og saaledes Gangen bleven mægtigere, er nu indstillet. Man forbi-gaaer  
 nogle andre her anlagde Arbejder, af Feltorter og Affynkninger, efter som Gangen deels for-  
 andrede sig til Drummer og Sletter, som og Stern-Arten, deels Gangen bleven forandret  
 løs, deels Klipagtig.

Strax herved en 60 Lachter til Øster ligger den gamle Sander Grube, forhen dre-  
 vet paa Raaber af det Dudaiste Participantskab; var 2 $\frac{1}{2}$  Lachter dyb. Blev optaget for  
 Konæns Reigning og Gangen strygende forefunden fra Sydøst til Nordvest, bredd 16 til  
 20 Finger, innsprengt med Rieser. Bearbejdet fra 1770 til 9de Maaned 1772 og i den  
 Tiid affynket 7 $\frac{1}{2}$  Lachter, da Gangen ved tilkommende Under-sletter og oversættende Drum-  
 mer, var aftaget til ifkun 3 Tomme bredde, med Ries bemænged. Af forberedte Sanders  
 Ganges vundne Malin, er ført til Pulverket ved Guld-Gruben 200 Edr., deraf udbragt  
 49 $\frac{1}{2}$  Centner Slich.

Stigerens Betænkning gaae derpaa ud, at endel af derne Sanders Gangs Drifter,  
 ikke burde saa lettelig forlades, efterdi Gangen paa sine Steder tiltager i Dyb, og de vundne  
 Schliche mere Guldhaltige end som paa de andre Steder, og Driften en heller saa bekostelig ic.  
 Men da alle disse Anlæg vare bekosteligere, og ikke noget klæffelig blev derved vundet, og Sølv-  
 Verket som havde nok med sine egne Udgifter og store Omkostninger, tillige skulde bestrive dette  
 Arbejde, blev efter Kongelig Resolution af 23 Julii 1772., den heele Drift indstillet indtil  
 videre, ved alle disse Guld-Stierper og Anviisninger.

Smeltning, naar man ellers ikke maatte frygte at de skulde forekommes.

Ellers i Almindelighed betragtet, bliver nok de fleeste Guld-Verker af den mindste Importance i Henseende til Fordelen for dem; for hvis Regning de drives, ja næsten i alle Verdens Deele, saa vidt som er bekendt, saa de ringe Metaller derudi har et stort Fortrin for de ædle. En stor Mængde Guld bliver os tilbragt fra America, som har forarsaget en stor Forandring udi Sølvets og Guldets Værdie mod hinanden, fra forduin Tid af, og tillige indbragt en stor Bilde-rede i disse forskiellige Rhyter; i sær hvor en vis Proportion er fastsadt, men med al den Mængde af Guld fra denne Verdens Part, maa man dog tilstaae, at Naturen der, som andre Steder, meget sparsommelig har udsaaet det, vel at ofte store Stykker forefindes, men ere dog rare Phænomena. Det er af de meget ringhaltige Erker det meeste udbringes. (\*). Skal man troe Trezier, som dog holdes for en paalidelig Mand, saa afgiver de riigeste Erker til Titil i Capia-go eller Chily en gandske ringe Deel, nemlig en caxon, som er 50 Centner ikkun 4, 5 à 6 Uncer Guld, og naar den ikkun giver 2de Uncer, bliver det ikke mere end Arbejdet betalt, men man Arbejder tillige i Haabet at treffe rigere Erker, da Guld-Miinerne ere meget foranderlige.

Fra Sumatra bringes og Guld til Europa, og derfra førte og Hollænderne Guld-Erker hjem i forrige Tiider, og selv smeltede og udbragte Guldet. 1670 gik 12 Berg-Arbejdere fra Solv-Berket Kongsberg, som af Kongen var overladt til Batavia, som skulde Arbejde i disse Guld-Miiner paa Sumatra; af de faae Prøver jeg haver, kan ikke det mindste Guld sees, og neppe har Stenen Anseende af en Slags Erz, saa de maa være overmaade ringhaltige.

Euro-

---

(\*) Efter Treziers Beretning finder man undertiden i Sanden Pepitas af 8 til 10 Marks Vægt gediegen Guld. Efter Formodning maa meget vægtigere Stykker forefindes i de Kongelige Cabinetter, i sær i det Spanske. Reaumur beskriver i Histoire de l'Academie des Sciences, Annee 1718. Tvende Stykker Guld eller Pepitas, som han prøvede, det een af 56 Marks Vægt, og det andet af 63 Marks Vægt.

Europa har ikke mange Guld Berker at fremviise, de riigeste skal være i Siebenbürgen, hvor og det meeste og det største Gediengen Guld findes. Sielden findes i de Ungeriske Berg-Berker, reent Guld, men vel i Blanding med Sølv og Blye, og omendskiont en temmelig Deel Guld bliver udbragt Aarlig, saa udbringes det meste dog af meget ringhaltige Erzzer.

Af 500 Centner Erz, faaer man ifkun 5 Centner Zett (Schlich) som efter Rostningen bliver ifkun 4 Centner, hvorudi ifkun skulde findes 2 Lod Sølv, som er Guldhaltig. Becher, paa hvis troe jeg anfører dette, troer at denne Erz hverken holder Sølv eller Guld, men at begge Deele bliver til under selve Operationen vid. Trifolium Becherianum Hollandium.

De i forrige Seculo opfundne Guld-Miner paa Grændserne mellem Salsborg og Tyrol til Zell i Zillerthal, hvorom reysede sig en Tvistighed mellem de regierende Herrer, som omfider blev bielagt ved en Deelting, er ey heller af større Betydenhed, end at deraf Aarlig ifkun udbringes en 50 Mark Guld.

De Ramelbergiske Erzzer Guldgehalt ere saa ringe, at det varede længe førend man med Fordeel kunde adskille Guldet deraf, da 1 Mark Sølv ifkun holdt en Heller Guld, een 512 Deel af en Mark, og først Ao. 1571. blev bragt i Stand, men neppe udbringes aarlig en 15 à 16 Mk. Guld à 180 rdlr., og troer, skeer mere for en Anseelse end for Fordeelens Skyld.

Hvad for Guld ellers Tilfældigviis i Böhmen og andre Steder frembringes, maa forbiegaaes, som og hvad der vindes ved visse Seiffenverker, hvoraf de fornemste vel bliver paa den Guineiske Guld-Kyst, hvis Sandgrund er temmelig blandet med Guld, og allene blive ved hvad Guld som af visse Floder her i Europa udbringes formeldst Besværker, da vindes derved saa lidet for Arbejderne, at det neppe lønner sig; Endskiont Naturen har selv gjort den største Bekostning, nemlig udbragt Guldet af sine Miner, og ved Blandet paa visse beqvem-

bequemte Steder i Gloderne selv flemmet og sikket Guld Sanden, folgelig bragt Behalten i en mindre Qvantitet Erh eller Sand, foruden hviiket det ikke var muelig at giøre noget til Gode deraf.

Guld-Minernes Beskaffenhed i Naboe-Riget behøves ikke at tale om, som man derom har adskillige velskrevne Efterretninger, fornemlig af den store berømte Bergmand Hr. Anton Schwabe, som ved det Guld-Berks Anlæg og Bearbejdelse, har givet en Prøve af sin store Indsigt, Forsarenhed og grundige Berg-Videnskab, og afgiver et Exempel for alle andre at efterfølge, saavidt Omstændigheden vil tillade det, men med al anvendte Bekostning i en 30 Aars Tid, er dog ikke udbragt mere end p. p. 8000 Ducater, som skiller sig fra andre med det Smalandske Baaben, nemlig 3 Kroner, for at vide hvorfra de ere komne. I visse Maader, i Henseende til Erhernes Beskaffenhed, synes det at det Eidvolke har meget overensstemmende dermed, men forskiellig fra Gangens og Steen-Artens Natur. I Almindelighed i sær i Fjeldbrygderne, ere vore Steen- og Berg-Arter ikke saa milde, men haarde og modstaaende, som ikke giver efter, deraf Gangen og Klyfter megen Forandring undergivet, bliver fortrykt affkaarne, og fielden beholder deres rette Fall eller Hoved-Direction, saa vel i Dybhed som i deres Strygende.

Naar en Anviisning fremstiller sig, som forommeldt, paa de ædle Metaller, er en Bergmand ilde deran, som og de som fører Directionen, et Forsøg maa giøres, og det ene Forsøg trekker det andet efter sig, besynderlig i nye Felt, hvor man ingen leede Traad har, eller kan bygge paa ældre Erfaringer. Fremstiller sig nu flere end een Anviisning, bliver Haabet større, og u-formerkt er man allerede geraadet i store Omkostninger. En Bergmand kan billig lignes ved en Søemand, som søger efter at opdage nye Lænder, med den Forskiel at den sidste stiller sin Cours hvor han selv vil, og kan see sig for; den anden udi et idelig Mørke, og maa lade sig lede hvor Anviisningen fører ham hen.

Vel havees disse Tegn, som vejleder ham, men ingen saa paalidelige, at han sikkert derpaa kan bygge. Han underholdes blot allene af Haabet, og dette Bergmands Haab er saa mislig, at af 100 Anlæg neppe et lykkes. En forunderlig Drift hos Mennesket, som, hvor urimelig den ofte er, har dog sin store Nytte, men maa dog holdes i Tømme af de, som styre Berg-Drift, at et Anlæg i det mindste bliver gjort efter rimelige Anviisninger. Men med alt dette skeer de fleste Opdagelser snarere Hændelsevis, end efter noget vist Overlæg. Dette er allene fremsat, at man ikke for hastig skal dømme eller fordømme de gjorde Anlæg, om de ikke altid lykkes. Imidlertid at dømme efter hvad hidindtil er opdaget, hos os selv og andre af Guld-Ertzer og deres Anviisninger, har man ikke stor Marsage at haabe mange store Fordele, mindre at drømme om Guld-Bierge. De ringere og uædle Metaller blive nok mere at bygge paa.

Alf de ved Guld-Gruberne og Skurferne i Eidsvols Sogns Allminding faldne Ertzer er 1766 udbragt ved Scheidning og Smeltning en Regulus af 10 Mk. 12 Lods Vægt, som blev nedsendt til Kjøbenhavn for nogen Tid siden, og afvigte Aar 1772. er ligeledes udbragt ved Smeltning en Konge af 4 Lod  $1\frac{1}{2}$  Quintin, som i fiint vel udgjør 3 Lod  $2\frac{1}{2}$  Quintin, som med hvad ellers er bragt til Schlig og paa Scheide Tronet udskedet vel udgjør 25 Lod, til fiint beregnet p. p. til 17 à højst 18 Lod Guld; og efter Formodning tænker, at hvad dette Aar udbringes, p. p. vil blive det samme, og endda nogle Guldhaltige Ertzer tilbage.

Maaskee om alt det Guld de Norske Guldhaltige Ertzer fra forrige Tider af og i senere Tider havde været udbragt, at det dog havde blevet til noget, i det mindste efterladt os saa meget, at man havde haft et Beviis derpaa. De saa til denne Tid prægede Guld-Mynter glemmes, som en Helligdom. Den seneste vægtige Medaille er den eeneste af sit Slags, og som et eeneste Vidne lettelig kunde forsvinde. Det var altsaa at ønske, at det nu i Behold værende i mindre Dele maatte udmyntes, som Ducater eller Jettons, til en Erindring for Eftertiden.

## 122 D. Efterretninger om de Norske Guld-Ertzer.

Brev ) Jeg slutter med en stor Stats Mands Betænkning om  
Telling ) Guld-Gruberne i Naboer-Riget.

Vores Viarheyde her i Norden er Guld og Sølv, vores Hoved-Sag Kaaber og Jern. Guld-Gruben ved Aldersfors, som blev funden 1738, gav os strax i Begyndelsen nogle Stuffer med anseet Guld. De erfarne Bergmænd trak paa Skulderne og fortvivlede om Gehalten i Dybet.

Vores Haab er nu nylig oplivet, siden man efter 24 Favnens Afstykning har fundet gediegne Stuffer. Hvad i Fremtiden videre vil skee, maa af Tiden ventes; Dog synes det best for nærværende Tid at udelukke denne Titul af vores Integts Regningers Rubriquer.

